

Opetus- ja kulttuuriministeriö
kirjaamo@minedu.fi
oppivelvollisuus@minedu.fi

Opetus- ja kulttuuriministeriön lausuntopyyntö 30.4.2020 (VN/1985/2020, VN/1985/2020-OKM-1)

Kelan lausunto luonnokseen hallituksen esitykseksi oppivelvollisuuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

Kela kunnioittaen lausuu seuraavaa esityksestä oppivelvollisuuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi Kelan toimeenpanemien etuuskien ja palveluiden osalta.

1. Opintotuki

Opintotukilain 5 a §:ään (myös koulumatkatukilain 2 §:ään) esitetään lisäystä, että päätoimiseksi opinnoiksi katsottaisiin myös aikuisille suunnatun oppimäärän mukaiset lukio-opinnot, joita suorittaa oppivelvollisuuslain 16 §:ssä tarkoitettuun maksuttomaan koulutukseen oikeutettu opiskelija. Kela kannattaa ehdotusta ja esittää samalla, että edellä mainittuja opintotuen ja koulumatkatuen pykälää muutettaisiin niin, että kyseiset aikuislukio-opinnot katsottaisiin myös muiden kuin oppivelvollisten osalta päätoimiseksi, jos opiskelija suorittaa lukio-opintoja päätoimisesti siten kuin opintotukilaissa on säädetty (vähintään 10 kurssia tai 2 ylioppilastutkintoon kuuluvaa koetta lukukaudessa). Tällä hetkellä aikuislukiossa opiskeleva voi saada opintotuen vain silloin, kun aikuislukio-opinnot suoritetaan ammatillisen perustutkinnon yhteydessä. Myöskään työttömyysturvaan ei ole oikeutta, jos TE-toimisto katsoo, että henkilö ei ole opintojensa vuoksi työmarkkinoiden käytettävissä. Jos muiden kuin oppivelvollisten osalta aikuislukio-opintoja ei katsottaisi päätoimiseksi, jäisivät nämä opiskelijat jatkossakin kaikkien ensisijaisten perusturvaetuuksien ja koulumatkatuen ulkopuolelle.

Opintotukilain 11 a §:ssä ehdotetaan säädettäväksi, että oppimateriaalilisään ei olisi kuitenkaan oikeutettu opiskelija, joka on oikeutettu oppivelvollisuuslain 16 §:ssä tarkoitettuun maksuttomaan koulutukseen. Oppimateriaalilisä jäisi kuitenkin niille opiskelijoille, jotka opiskelevat muussa kuin julkisen valvonnan alaisessa oppilaitoksessa tai ulkomailla. Kelan tilaston mukaan tammikuussa 2020 tällaisia opiskelijoita oli yhteensä 41 kappaletta. Oppimateriaalilisän saajamäärät vähentyisivät porrastetusti ikäluokka kerrallaan, koska opintojen maksuttomuus ei tulisi voimaan takautuvasti. Oikeus oppimateriaalilisään olisi jatkossa myös alle 20-vuotiailla vanhempansa luona asuvilla opiskelijoilla, jotka ovat jo suorittaneet oppivelvollisuuden piirissä olevan tutkinnon, jatkavat opiskelua toisella asteella ja joiden opintorahaan vaikuttaa vanhemman tulot korottavasti (ns. vähävaraisuuskorotus).

Kela ehdottaa, että opintotukilakia muutettaisiin myöhemmin niin, että oppimateriaalilisiä koskeva 11 a § poistettaisiin. Etuuden toimeenpanokustannukset huomioiden ei ole järkevää ylläpitää etuuden osaa, jossa tuensaajia on vain muutamia henkilöitä vuodessa. Jos opintotukilain 11 a §:ää ei tulla poistamaan, on huomioitava, että kyseiseen pykälään ei ole lisätty uutta opintotukilain 4 §:n 3 momentin 3 kohtaa valmentavasta koulutuksesta. Onko tarkoitus, että oppimateriaalilisiä ei voisi saada enää 1.8.2022 alkaen tutkintokoulutuksesta annetun lain mukaiseen valmentavaan koulutukseen, jos oppimateriaalilisten muut myöntämisedellytykset täyttyvät?

2. Koulumatkatuki

Koulumatkatukilain 3 §:ssä ehdotetaan, että oppivelvollisuuslain 16 §:ssä tarkoitettuun maksuttomaan koulutukseen oikeutettuun opiskelijaan ei sovellettaisi koulumatkasta aiheutuvista kustannuksista annettuja säännöksiä. Lisäksi kyseisten opiskelijoiden osalta yhdensuuntaisen koulumatkan vähimmäispituusvaatimus tulisi olemaan 5 kilometriä, kun muilla opiskelijoilla se olisi 10 kilometriä. Ehdotetut muutokset mahdollistaisivat sen, että yhä useampi opiskelija saisi koulumatkatukea. Muutoksen myötä koulumatkatuen myöntämisedellytykset tulisivat eroamaan perustavanlaatuisesti maksuttomaan koulutukseen oikeutettujen sekä maksuttoman koulutuksen ulkopuolelle jäävien opiskelijoiden osalta. Koulumatkatuki, joka on jo nyt kohtuuttoman monimutkainen etuus useasta toimijasta johtuen, tulisi nykyistä monimutkaisemmaksi ja haasteellisemmaksi toimeenpanna ja ohjeistaa. Erilaiset myöntämisedellytykset aiheuttaisivat myös merkittäviä IT-järjestelmämuutoksia Kelan koulumatkatuki- ja koulumatkatuen laskujärjestelmiin. Lainsäädännön monimutkaistuesssa myös tekniset ratkaisut monimutkaistuvat ja joustavien, mahdollisesti myös automaatiota hyödyntävien ratkaisuprosessien toteuttaminen vaikeutuu.

Asiakastiedottaminen koulumatkatuen erilaisista myöntämisedellytyksistä eri opiskelijaryhmille olisi haastavaa. Asiakasviestintää ja tuen toimeenpanoa hankaloittaisi myös se, että maksuttoman koulutukseen perustuvat koulumatkatuen myöntämisedellytykset olisivat oppivelvollisuuslain 16 §:n mukaisesti voimassa vain sen kalenterivuoden loppuun, jolloin opiskelija täyttäisi 20 vuotta. Koulumatkatuki myönnetään yleensä koko lukuvuodeksi. Myöntämisedellytysten muutokset kesken lukuvuoden olisivat hankalia sekä opiskelijalle että koulumatkatukea toimeenpaneville tahoille.

Koulumatkatukilain 4 §:ssä ehdotetaan säädettäväksi matkakustannusten poikkeuksellisesta määräytymisestä alle 10 kilometrin matkaosuuden osalta silloin, kun opiskelija käyttää koulumatkaansa liikenteen palveluista annetun lain 181 §:ssä tarkoitettujen toimivaltaisten viranomaisten lippu- ja maksujärjestelmää käyttävää joukkoliikennettä (Waltti). Esitetyt muutokset olisivat haasteellisia koulumatkatuen toimeenpanossa erityisesti Waltti-lipunmyyjille. Lipunmyyjien pitäisi huomioida muun muassa seuraavat erilaiset menettelyt lipunmyyntitilanteissa, kun asiakkaana olisi maksuttomassa koulutuksessa oleva opiskelija tai muu koulumatkatukeen oikeutettu opiskelija:

- peritäänkö opiskelijalta oma maksuosuus lipusta,
- mihin perustuu laskutettavan koulumatkatuen määrä: halvimpaan opiskelijalle tarkoitettuun lipputuotteen hintaan vai opetus- ja kulttuuriministeriön asetukseen sekä
- mikä on halvin opiskelijalle tarkoitettu lipputuote, lipputuotteet vaihtelevat kunnittain.

Koska lipputuotteiden hinnat vaihtelevat kunnittain, Kelan olisi mahdotonta arvioida opiskelijalle myönnettävän koulumatkatuen määrää. Etuuden määrän kertomiseen liittyvä hankaluus konkretisoituu erityisesti koulumatkatuen takaisinperintätilanteessa. Opiskelijalla pitäisi olla selkeästi tiedossa saadessaan koulumatkatukipäätöksen, mikä on hänen koulumatkatuensa määrä ja mihin matkakustannukseen tuen määrä perustuu. Toisaalta Kelan on lähes mahdotonta valvoa, onko opiskelijan käyttöön annettu tai onko hänelle myyty koulumatkatukilain 4 §:ssä säädetyn mukaisesti halvin opiskelijalle tarkoitettu lipputuote.

Kela ehdottaa, että koulumatkatuen määrä tulisi perustua kaikkien koulumatkatuella tuettavien kulkutapojen osalta opetus- ja kulttuuriministeriön asetukseen sekä opiskelijan kulkevan koulumatkan pituuteen riippumatta siitä, onko opiskelijalla oikeus maksuttomaan koulutukseen. Tällä tavoin koulumatkatuen perusteet yksinkertaistuisivat ja valtio pystyisi kontrolloimaan koulumatkatukimenoja.

Kela ehdottaa, että koulumatkatukilaisissa (myös opintotukilaisissa) tulisi säätää oppivelvollisuuslain 16 §:n 1 momentista poiketen, että maksuttomaan koulutukseen perustuvat mainittujen etuuksien myöntämisedellytykset olisivat voimassa sen lukuvuoden loppuun, jonka aikana opiskelija täyttää 20 vuotta. Koulumatkatuessa maksuttomuuteen liittyvä muutos vaikuttaa opiskelijalta kuukausittain perittävään omaan maksuosuuteen, vähimmäiskilometriraajaan ja koulumatkatuen määrään, jos edellä ehdotettua opetus- ja kulttuuriministeriön asetukseen perustuvaa muutosta ei toteutettaisi. Kesken lukuvuoden tukeen tulevat muutokset ovat hankalia opiskelijalle ja toimeenpanijoille, erityisesti lipunmyyjille.

Kela on lausunnolla olevan koulumatkatukilain muutosesityksen valmisteluvaiheessa tuonut esille, että koulumatkatukilain 4 §:n 6 momentin mukaan maksuttomaan koulutukseen oikeutetulle opiskelijalle itselle jäisi kuitenkin koulumatkoista kustannuksia, jos opiskelijan yhden-suuntainen koulumatka sisältäisi esimerkiksi 5 kilometrin ja 3 kilometrin erilliset matkaosuudet. Tällöin opiskelija saisi mainitun pykälän perusteella koulumatkatuen vain 5 kilometrin matkaosuuteen ja 3 kilometrin matkaosuus jäisi koulumatkatuen ulkopuolelle. Säädös olisi sama sekä maksuttomassa koulutuksessa että muille koulumatkatuen saajille.

Kela kannattaa esityksessä olevaa koulumatkatuen myöntöajan muutosta, joka mahdollistaisi koulumatkatuen myöntämisen myös niin sanotusti puolelle kuukaudelle. Nykyinen koulumatkatukilaisissa oleva tiukka vaatimus koulumatkojen päivittäisyydestä yhtäjaksoisen 18 päivän aikana jättää ulkopuolelle paljon opiskelijoita, joilla olisi tarvetta koulumatkatukeen lähes päivittäisistä ja pitkistä koulumatkoista johtuen. Puolen kuukauden koulumatkatuki mahdollistaisi aikaisempaa paremmin myös ammatillisen koulutuksen uudistuksen mukaisen opiskelun ja työpaikalla tapahtuvan oppimisen yhdistämisen esimerkiksi viikkotasolla.

Kela kannattaa myös koulumatkatukilain 6 §:n muutosta, jossa koulumatkatukihakemuksen voisi jättää oppilaitoksen lisäksi Kelalle. Muutoksen voimaantuloajaksi on ehdotettu 1.8.2022. Kela esittää, että voimaantuloaikaa siirrettäisiin vuodella eteenpäin (1.8.2023), jotta Kela ehtisi tehdä tarvittavat IT-järjestelmiin liittyvät muutostyöt sekä rakentaa koulumatkatuen sähköisen hakemuksen ja sähköisen ostotodistuksen.

3. Yleinen asumistuki

Alaikäiselle yksin asuvalle opiskelijalle voidaan myöntää yleinen asumistuki, vaikka hän saisi vain oppimateriaalilisiä tai opintolainan valtiontakauksen. Käytännössä kyse on lapsillisää

saavista pienituloisten vanhempien lapsista, koska itsenäisestä asuvilla 17-vuotta täyttäneillä vanhempien tulot eivät vuonna 2019 voimaan tulleen opintotukilain muutoksen myötä enää pienennä opintorahan määrää. Jos mahdollisuus oppimateriaalilisään poistuisi eikä opiskelija hakisi opintolainan valtioneuvostoa, johon hänellä voisi olla oikeus, opiskelija ei itsenäisesti asuessaan voisi enää saada yleistä asumistukea. Tämä voisi heikentää pienituloisten opiskelijoiden ja opiskelijoiden perheiden taloudellista tilannetta.

Oppivelvollisuuslain 18 §:n perusteluissa on esitetty, että ”17-vuotiaan oppivelvollisen edellytettäisiin hakevan ensisijaisesti yleistä asumistukea. 16-vuotiaan oppivelvollisen asumiskustannukset korvattaisiin ensisijaisesti majoituskorvauksen kautta, koska ei ole perusteltua olettaa perheen luopuvan lapsilisäoikeudesta opintotuen ja yleisen asumistuen saamiseksi.” Edellä mainitun vuoden 2019 opintotukilain muutoksen myötä Kelassa on ollut jonkin verran asiakkaita, jotka ovat luopuneet lapsilisästä saadakseen opintotukea ja yleistä asumistukea. Jotkut ovat myös palanneet lapsilisän saajiksi kesäajalla, jolloin ei ole ollut oikeutta opintotukeen. Etuuksien hyödyntäminen mainitulla tavalla ei ole tarkoituksenmukaista toimintaa ja se pitäisi lainsäädännöllä estää.

Esityksessä on todettu, että pienten paikkakuntien lukioissa on jo nykyisin saatettu tarjota oppikirjat ja muut materiaalit opiskelijoille maksutta. Maksuttomuuden laajentaminen ja sitä kautta ehkä laajemmin käytetty mahdollisuus hakeutua kotipaikkakunnan lukiota kauemaksi toiseen lukioon voisi tuoda yleisen asumistuen piiriin lisää opiskelijoita, jos opiskelijat muuttavat itsenäisesti asumaan ja heillä on yleisen asumistuen myöntämiseen tarvittavia tuloja. Myös opintotuen menot saattaisivat kasvaa, jos yhä useampi opiskelija muuttaisi itsenäisesti asumaan edellä mainitusta syystä.

4. Työkyvyttömyyseläke

Esityksen mukaan oppivelvollisuutta laajennettaisiin siihen saakka, kun henkilö täyttää 18 vuotta. Voimassa olevan kansaneläkelain mukaan henkilöllä voi olla oikeus työkyvyttömyyseläkkeeseen tai määräaikaiseen kuntoutustukeen seuraavan kuukauden alusta, kun hän on täyttänyt 16 vuotta. Työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää, jos henkilö ei pysty sairauden tai vamman aiheuttaman työkyvyttömyyden johdosta kohtuullisen toimeentulon turvaavaan työhön, eikä hänen työkykyä voida kuntoutuksellisin toimenpitein palauttaa. Kuntoutustuki voidaan myöntää, jos henkilön työkyvyn arvioidaan palautuvan asianmukaisella hoidolla ja/tai kuntoutuksella. Esimerkiksi nuori, jolla on vakava mielenterveyden häiriö, voi olla oikeutettu kuntoutustukeen.

Jos työkyvyttömyys on alkanut ennen kuin henkilö on täyttänyt 15 vuotta, voi työkyvyttömyyseläke/kuntoutustuki alkaa ilman edeltävää sairauspäivärahaa. Useimmiten työkyvyttömyyseläke/kuntoutustuki alkaa tällöin seuraavan kuukauden alusta, kun henkilö on täyttänyt 16 vuotta. Jos työkyvyttömyys ei ole alkanut ennen 15 ikävuotta, ennen työkyvyttömyyseläkkeen/kuntoutustuen alkamista edellytetään sairauspäivärahaa.

Oppivelvollisuuslain 7 §:n mukaan oppivelvollisuus voitaisiin keskeyttää ainoastaan oppivelvollisen tai hänen huoltajansa tahdonilmaisun eli hakemuksen perusteella. Jos henkilölle myönnetään työkyvyttömyyseläke ennen oppivelvollisuuden päättymistä, tässäkin tilanteessa oppivelvollisuutta ei voisi keskeyttää viranomaisaloitteisesti, vaikka käytännön kannalta tämä voisi olla tarkoituksenmukainen toimintatapa.

5. Kuntoutusraha

Oppivelvollisuuden nostamisella ja koulutuksen maksuttomuudella ei olisi vaikutusta kuntoutusrahan tai nuoren kuntoutusrahan myöntämisedellytyksiin. Tälläkin hetkellä alle 20 vuotiaissa on niitä, joille kuntoutusrahaa maksetaan pitkäaikaisesti koulutusta koskevan kuntoutuspäätöksen tai nuoren ammatillista kuntoutusta koskevan päätöksen perusteella tai nuoren kuntoutusrahana.

Oikeus maksuttomaan koulutukseen 20 vuoden ikään saakka aiheuttaisi kuitenkin sen, ettei nuoren kuntoutusrahasa koulutuksen kustannusten selvittämiseksi olisi enää tarvetta niiden opiskelijoiden osalta, joille ei synny koulutuksesta kustannuksia. Oikeus tulisi kuitenkin selvittää sen kalenterivuoden jälkeen, kun opiskelija on täyttänyt 20 vuotta ja koulutus ei olisi enää maksutonta.

Jos oppivelvollisuuslaissa säädettäisiin esityksen mukaisesti asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastuusta, se voisi selkeyttää nuoren kuntoutusrahan toimeenpanoa. Nuoren kuntoutusrahan yhtenä myöntämisedellytyksenä on, että kotikunta on laatinut hakijalle henkilökohtaisen opiskelu- ja kuntoutumissuunnitelman. Nuoren kuntoutusrahaa hakevan asiakkaan on nykyisin vaikeaa saada kyseinen suunnitelma kotikunnastaan.

6. Vammaisetuudet

Esityksellä ei ole suoraa vaikutusta vammaisetuuksiin. Sen sijaan välillisiä vaikutuksia voi olla riippuen siitä, miten oppivelvollisuusikärajan nostaminen vaikuttaa erityisesti sairasetuuksiin, kuten sairauspäivärahaan ja työkyvyttömyyseläkkeeseen. Jos mainittujen etuuksien ikärajoja suunnitellaan muutettaviksi, tulisi vakavasti harkita myös vammaisetuuksien (alle 16 vuotiaan vammaistuki ja 16 vuotta täyttäneen vammaistuki) ikärajan muuttamista.

Nykyinen 16 vuoden ikäraja on osin keinotekoinen asiakkaan ja etuuksien toimeenpanon kannalta. Lapsen huolto päättyy 18 vuoden ikään. Nykyisessä tilanteessa etuuslainsäädännön mukaan 16 vuotta täytettyään lapsi siirtyy aikuisille tarkoitettujen vammaisetuuksien piiriin, mutta pysyy samalla huoltajiensa huollettavana. Eri etuuksien myöntämiskärajojen yhtenäistäminen selkeyttäisi mm. vammaisetuuksien toimeenpanoa.

7. Kelan kuntoutuspalvelut

Esityksen kohdassa 2.7 Muut opiskelijoiden ja nuorten tukitoimet sivulta 48 alkaen kuvataan Kelan ammatillisen kuntoutuksen palveluja. Koulutuskokeilun osalta todetaan, että ”Koulutuskokeilu on tarkoitettu nuorelle, jolla on sairauden tai vamman vuoksi erityisiä vaikeuksia koulutusalan valinnassa.”. Tähän kohtaan tulisi lisätä, että koulutuskokeilu voidaan myöntää myös ilman sairausperustetta nuorelle, jonka toimintakyky on olennaisesti heikentynyt.

Kela kannattaa esitettyä muutosta, jolla mahdollistettaisiin tehostettu henkilökohtainen oppilaanohjaus sitä tarvitseville oppilaille. On välttämätöntä, että tehostettua oppilaanohjausta voidaan tarjota niille oppilaille, jotka kohtaavat erilaisia haasteita jatko-opintoja

suunnitellessaan. Jotta tehostetulla oppilaanohjauksella myös saavutettaisiin tavoiteltuja päämääriä, tulisi oppilaanohjaukseen varata riittävästi resursseja ja myös varmistaa oppilaan ohjausta antavien tieto yhteiskunnan tarjoamista tukipalveluista, kuten opiskelua tukevista Kelan kuntoutuspalveluista.

Esityksessä ehdotetaan oppilas- ja opiskeluhuoltolain mukaisten palveluiden laajentamista kansanopistojen oppivelvollisille suunnatun koulutuksen opiskelijoille sekä oppivelvollisille, jotka suorittavat oppivelvollisuuttaan aikuisille tarkoitettussa lukiokoulutuksessa tai ammattitutkintokoulutuksessa. Esitys ei kuitenkaan pidä sisällään säännösmuutoksia oppilas- ja opiskeluhuoltolain sisältöön liittyen. Täten epäselväksi jää, onko oppilas- ja opiskeluhuollon palveluita myös tarkoitus vahvistaa ja täten varmistaa, että lapset ja nuoret saavat oikea-aikaisesti tarvitsemansa tuen ja palvelut.

Oppivelvollisuuslain 12 §:ssä säädettäisiin koulutuksen järjestäjän ohjaus- ja valvontavastuusta. On hienoa, että Kelan järjestämät kuntoutuspalvelut on tuotu esiin yksityiskohtaisissa perusteluissa. Olisi kuitenkin toivottavaa, että myös lain tasolla tuotaisiin esiin koulutuksen järjestäjän velvollisuus ohjata oppilasta tukitoimien hakemisessa keskeytystilanteessa. Nykyinen 12 §:n 4 momentin muotoilu ei itsessään tuo esiin keskeyttämistilanteessa tehtävää ohjausta tukipalveluihin. Kun asiasta ei ole mainintaan lain tasolla on riskinä, ettei ohjaus tukipalveluihin tule riittävällä tavalla huomioiduksi. Nykyinen oppilaitoksissa tapahtuva ohjaus Kelan ammatilliseen kuntoutukseen ei ole ollut riittävää. Selkeitä koulupudokkaita tulee Kelan kuntoutukseen muiden väylien kautta, ei oppilaitoksen ohjaamina.

Kela ehdottaa, että oppivelvollisuuslain 12 §:n 4 momenttia täydennetään seuraavasti: Jos oppivelvollinen on aikeissa keskeyttää oppivelvollisuutensa suorittamisen, koulutuksen järjestäjän on selvitettävä yhdessä oppivelvollisen ja hänen huoltajansa tai muun laillisen edustajansa kanssa mahdollisuudet suorittaa opintoja muussa oppimisympäristössä tai hakeutua muuhun koulutukseen. Tarvittaessa vaihtoehdot selvitetään yhteistyössä toisen koulutuksen järjestäjän kanssa. *Koulutuksen järjestäjän tulee keskeyttämistilanteessa myös tarkistaa oppivelvollisen saaman ohjauksen ja tukitoimien riittävyys. Oppivelvollista on tarpeen mukaan ohjattava hakemaan myös muita tarpeellisia tukipalveluita, kuten opiskeluhuollon palveluita, sosiaali- ja terveystalv palveluita tai Kansaneläkelaitoksen tarjoamia kuntoutuspalveluita.*

Oppivelvollisuuslain 14 §:n perusteluissa on tuotu esiin kuntoutuspalveluiden tarkoituksenmukaisuus tilanteessa, jossa nuorella ei ole opiskelupaikkaa. Oppilaanohjauksessa huomiota tulisi kiinnittää myös SORA-lainsäädäntöön ja siihen, ettei nuorta ohjata hakeutumaan opintoihin, jotka eivät ole hänelle tarkoituksenmukaisia terveydentila huomioiden. Kelan ammatillisen kuntoutuksen palveluista esimerkiksi ammatillisella kuntoutus selvityksellä voidaan tukea nuorta oikean opintoalan valinnassa tilanteessa, jossa nuoren opiskelukykyssä on todettu rajoitteita, minkä vuoksi sopivaa koulutusta tai ammattialaa on vaikeaa löytää ja opiskelusuunnitelmaa ei voida laatia. Myös Kelan tukema koulutuskokeilu edesauttaa nuorta koulutusalan valinnassa. Koulutuskokeilun aikana nuori saa käsityksen koulutuksen vaatimuksista ja varmuuden koulutuksen sopivuudesta nuorelle hänen terveydentila ja toimintakyky huomioiden.

Oppivelvollisuuslain 16 §:n 3 momentin mukaisen maksuttomuuden pidentämisen osalta epäselväksi jää, voitaisiinko pidentämisperusteeksi katsoa myös terveydentilasta johtuva väliaikainen keskeytys ja väliaikaisen keskeytyksen aikana Kelan ammatilliseen kuntoutukseen osallistuminen. Tarkoituksena ilmeisesti kuitenkin on, että myös se katsottaisiin maksutonta aikaa pidentäväksi seikaksi, jos nuori esim. osallistuu Kelan kuntoutuspalveluun, jossa selvitetään nuorelle soveltuvaa koulutus alaa.

Koulutarvikemääräraha

Oppivelvollisuuslain 17 §:n mukaan opetuksen edellyttämät oppimateriaalit sekä työvälineet, -asut ja -aineet ovat opiskelijalle maksuttomia.

Lain Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista (myöhemmin Kelan kuntoutuslaki) 14 §:n perusteella Kela korvaa koulutuksesta aiheutuneita kustannuksia. Tarpeellisina ja kohtuullisina kustannuksina voidaan pitää todellisten kustannusten sijaan myös niitä keskimääräisiä kustannuksia, jotka aiheutuvat opiskelun kannalta tarpeellisista koulutarvikekustannuksista. Sosiaali- ja terveysministeriön asetuksen perusteella ammatilliseen kuntoutukseen osallistuville maksetaan tarpeellisten koulutarvikkeiden hankkimisesta aiheutuvien kustannusten korvauksena koulutarvikemäärärahaa.

Tarpeellisina koulutarvikekustannuksina pidetään kysymyksessä olevan koulutuksen tai opiskelun kannalta tarpeellisten koulutarvikkeiden hankkimisesta aiheutuvia kustannuksia. Tällaisia ovat esimerkiksi oppikirjoista, tietokoneen hankkimisesta, opintomateriaalin kopioinnista ja sähköisestä hakemisesta, muistiinpanovälineistä, laskimista ja muista vastaavista tarvikkeista aiheutuvat kustannukset. Koulutarvikemäärärahan suuruudesta säädetään asetuksen 2 §:ssä. Koulutarvikemäärärahan suuruus vaihtelee oppilaitosasteittain 250 eurosta 350 euroon lukuvuodessa.

Esityksessä ei oteta kantaa oppivelvollisuuden maksuttomuuden vaikutuksesta edellä esitettyyn koulutarvikemäärärahaan. Koulutarvikemääräraha on liitännäinen etuus, joka maksetaan Kelan ammatillisena kuntoutuksena tehdyn koulutuspäätöksen perusteella. Kelan näemyksen mukaan oppimateriaalien maksuttomuus hallituksen esityksessä esitetyllä tavalla johtaisi siihen, ettei koulutarvikemäärärahan maksamiselle olisi maksuttoman koulutuksen piirissä olevien opiskelijoiden osalta perustetta.

Kela ehdottaa, että koulutarvikemäärärahasta säädettäisiin selvyiden vuoksi lainmuutoksen yhteydessä samalla tavalla kuin esityksessä ehdotetaan säädettäväksi oppimateriaalilisän osalta; *”Koulutarvikemäärärahaan ei kuitenkaan ole oikeutettu opiskelija, joka on oikeutettu oppivelvollisuuslain 16 §:ssä tarkoitettuun maksuttomaan koulutukseen.”* Tällöin koulutarvikemäärärahaa voitaisiin yhä maksaa niille opiskelijoille, jotka eivät kuulu maksuttoman koulutuksen piiriin.

Muut kuntoutuksena korvatut kustannukset

Koulutarvikemäärärahan maksamisen lisäksi Kela korvaa ammatillisena kuntoutuksena myönnetyn koulutuspäätöksen perusteella myös varsinaisia opiskelusta syntyneitä kustannuksia. Koulutuspäätöksen perusteella opiskelijalle korvataan opiskeluun liittyvät kustannukset, jotka ovat välttämättömiä opintojen ja tutkinnon suorittamiseksi sekä työelämään siirtymiseksi. Näitä ovat esimerkiksi lukukausi-, opinto-, kurssi-, kirjaamis- ja terveydenhuollon ammattihenkilöiden rekisteröintimaksut, kansanopistojen viikkomaksut, työasu, ammatialaan liittyvät tarvikesetit kuten kampaamosetit ja tutkinnon suorittamiseksi välttämättömät alakohtaiset pätevyudet ja työelämän lupakortit, kuten työturvallisuuskortti, ensiapukortit, tulityökortti tai hygieniapassi.

Oppivelvollisuuden maksuttomuuden johdosta edellä mainittuja kustannuksia ei enää syntyisi oppivelvollisten osalta. Tämä vähentäisi ammatillisena kuntoutuksena maksettujen kustannusten määrää.

Lausunnolla olevan esityksen mukaan myös opintojen suorittamiseksi tarvittava tietokone olisi oppivelvollisille maksuton. Kela myöntää Kelan kuntoutuslain 8 §:n perusteella henkilökohtaisia apuvälineitä opintojen suorittamisen tueksi pykälässä säädetyin perustein. Suurella osalla apuvälinehakemuksia hakijalla on taustalla sellainen sairaus (esim. näkövamma), joka edellyttää haettavalta apuvälineeltä vamman vuoksi erityisiä lisälaitteita (esim. näkövammaisen tietokone). Nämä apuvälineet myönnetään jatkossakin apuvälineitä koskevan säännöksen perusteella, eikä laki oppivelvollisuudesta tuo siihen muutosta. Muutos saataisi kuitenkin aiheutua niissä tietokonetta koskevissa apuvälinehakemuksissa, joiden perusteena on ollut esim. neurologinen sairaus ja jossa on haettu perustietokonetta opintojen apuvälineeksi. Jos oppivelvollisuuden maksuttomuuden perusteella opiskelijat saisivat jatkossa tietokoneen käyttöönsä oppilaitosten kautta, voitaneen tämän ajatella vähentävän Kelaan tulevia perustietokoneen hankintaa koskevia apuvälinehakemuksia.

Majoituskustannusten korvaus

Oppivelvollisuuslain 18 §:n mukaan oppivelvollinen olisi oikeutettu majoituskorvaukseen. Yksityiskohtaisten perusteluiden mukaan majoituskorvauksena maksettaisiin se osuus asumiskustannuksista, joita ei korvattaisi muun lain nojalla. Majoituskorvausta maksettaisiin vain siltä osin, kuin majoituskustannuksia ei korvata yleisen asumistuen kautta.

Oppivelvollisuuslain perusteella maksettava majoituskorvaus olisi täten kohdennettu oppivelvollisille, jotka asuvat pidempiaikaisesti oppilaitoksen tiloissa. Kelan kuntoutuslain 14 §:n perusteella Kelan ammatillisen kuntoutuksen koulutus päätöksen saaneille opiskelijoille voidaan korvata tarpeelliset ja kohtuulliset majoituskustannukset, jos opiskelija on yöpynyt tilapäisesti opiskelupaikkakunnalla opiskeluun liittyvän syyn takia. Tällaisia syitä ovat esimerkiksi lyhyet lähiopetusjaksot, tenttitilaisuudet tai muut tilapäistä oleskelua toisella paikkakunnalla edellyttävät jaksot. Sen sijaan kokoaikaisesta majoituksesta syntyneitä kustannuksia ei Kelan ammatillisen kuntoutuksen koulutus päätöksen perusteella korvata. Täten vaikuttaisi siltä, että oppivelvollisuuslain 18 § ja Kelan kuntoutuslain 14 §:n perusteella maksettavat majoituskorvaukset kohdentuisivat eri joukolle oppivelvollisia. Tästä johtuen Kelan maksama majoituskorvaus ei myöskään olisi ensisijainen korvaus suhteessa oppivelvollisuuslain perusteella maksettavaan majoituskorvaukseen.

Matkakustannusten korvaus

Esityksen mukaan oppivelvollisuuslain 19 §:n perusteella olisi jatkossa mahdollista korvata matkakorvauksia oppivelvolliselle tilanteessa, jossa oppivelvollinen saa 18 §:ssä tarkoitettua majoituskorvausta tai jos hän täyttää mainitun pykälän 1 momentin 1—2 kohdassa säädetyt ehdot majoituskorvauksen myöntämiseksi, mutta hänellä ei ole oikeutta asua asuntolassa viikonloppuisin. Matkakorvauksena korvataan oppivelvollisen kodin ja opiskeluaikaisen asunnon välisistä matkoista aiheutuvat kustannukset viikonloppujen ja lomien yhteydessä. Matkakorvaus maksetaan halvimmalla käytettävissä olevan matkustustavan mukaan. Oppivelvollisuuslain 19 §:ää koskevien yksityiskohtaisten perustelujen mukaan matkakorvaukseen olisivat oikeutettuja ne oppivelvolliset, joiden kotoa on niin pitkä matka lähimpään oppilaitokseen, ettei heidän voida kohtuudella olettaa kulkevat päivittäisiä koulumatkoja.

Kelan kuntoutuslain 15 §:n mukaan ammatillisena kuntoutuksena järjestettävään koulutukseen liittyvinä matkakustannuksina kuntoutujalle korvataan lukukauden alkaessa ja päättyessä koti- ja opiskelupaikkakunnan välisistä matkoista aiheutuneet kustannukset sekä yksi edestakainen matka kuukaudessa. Matkakustannuksia voidaan korvata useamminkin, jos se

on perusteltua lapsen tapaamisen turvaamiseksi tai opiskelusta johtuvasta syystä. Korvattaviin matkakustannuksiin eivät kuulu opiskelijan päivittäisistä koulumatkoista ja koulutukseen liittyvän harjoittelun päivittäisistä matkoista aiheutuvat matkakustannukset. Hallituksen esityksen yksityiskohtaisissa perusteluissa todetaan, että määrätyin edellytyksin koti- ja opiskelupaikkakunnan välisistä matkoista aiheutuneita kustannuksia voidaan korvata tätä useammin.

Esityksessä todetaan oppivelvollisuuslain 19 §:n osalta, ettei matkakorvausta myönnettäisi, jos oppivelvollinen saisi tukea koulumatkasta aiheutuviin kustannuksiin muun lain nojalla. Yksityiskohtaisissa perusteluissa esimerkkinä muun lain nojalla maksettavista matkakorvauksista mainitaan vammaispalvelulain perusteella maksettavat matkat. Jos oppivelvollisella olisi Kelan ammatillisen kuntoutuksen koulutus päätös, korvattaisiinko hänen matkansa oppivelvollisuuslain 19 §:n sijaan Kelan kuntoutuslain 15 §:n perusteella?

Huomioitava on, että ammatillisen kuntoutuksen koulutus päätöksen perusteella korvattavat matkat korvataan sairausvakuutuslain 4 luvun säännösten perusteella. Matka korvataan aina halvimman mahdollisen kulkuneuvon mukaan omavastuuosuuden ylittävältä osalta. Jos asiakkaan vuotuinen omavastuuosuus on täynnä, ei matkasta peritä omavastuuosuutta. Huomioitava on myös, että kuntoutuslain perusteella korvattavien matkojen määrittely eroaa oppivelvollisuuslain perusteella korvattavaksi määritellyistä matkoista. Oppivelvollisuuslain 19 §:n mukaan matkakorvauksena korvataan oppivelvollisen kodin ja opiskeluaikaisen asunnon välisistä matkoista aiheutuvat kustannukset viikonloppujen ja lomien yhteydessä. Kelan kuntoutuslain 15 §:n perusteella puolestaan korvataan pääsääntöisesti lukukauden alkaessa ja päättyessä koti- ja opiskelupaikkakunnan välisistä matkoista aiheutuneet kustannukset sekä yksi edestakainen matka kuukaudessa, ellei ole erityisiä syitä korvata matkoja useammin. Koti- ja opiskelupaikkakunnan väliset viikonloppumatkat korvataan vain erityisestä syystä. Se millaiset matkat kummankin säännöksen perusteella korvataan, riippuu täten sovellettavasta säännöksestä.

Oppivelvollisuuslain 19 §:n perusteluiden mukaan kyseistä säännöstä ei myöskään sovellettaisi oppivelvollisen käyttäessä vapaata hakeutumisoikeuttaan ja hakeutuessa muualle kuin kotiaan lähimpään soveltuvaan oppilaitokseen. Kelan kuntoutuslain perusteella korvattavien matkojen osalta merkitystä ei puolestaan ole sillä, onko kyseessä oppivelvolliselle lähin soveltuva oppilaitos vai ei. Kyseiset säännökset eroavat täten huomattavasti korvattavuuden osalta toisistaan. Edellä esitettyjen erojen johdosta oppivelvollisen matkojen korvaaminen muotoutuu hyvin erilaiseksi riippuen siitä, onko hänelle ammatillisen kuntoutuksen koulutus päätös vai ei, jos kuntoutuslain perusteella maksettavat matkat katsotaan ensisijaisiksi. Edellä esitetyn johdosta olisi toivottavaa, että oppivelvollisuuslain perusteluissa todettaisiin selkeästi, ovatko Kelan kuntoutuslain perusteella korvattavat matkat ensisijaisia oppivelvollisuuslain 19 §:ssä säädettyihin matkakorvauksiin.

8. Tulkkauspalvelut

Lakiuudistuksen myötä kuulo-, kuulonäkö- ja puhevammaisten henkilöiden on useimmiten välttämätöntä hakea oikeutta Kelan tulkkauspalveluun suorittaakseen oppivelvollisuuden. Nykytilassa oppivelvollisuuden voi suorittaa hakematta oikeutta Kelan tulkkauspalveluun, sillä kunta järjestää vammaisen henkilön tarvitseman tulkkauksen perusopintoihin. Lakiuud-

distuksen myötä oppivelvollisuus jatkuu perusopetuksen jälkeisiin opintoihin, joihin Kela järjestää tulkkauspalvelun. Lakiuudistuksen myötä tulisi opiskelijalle jo oppivelvollisuuden aikana (toisen asteen opinnoissa) tarvetta hakea oikeutta Kelan tulkkauspalveluun.

9. Tieto koulutuksen maksuttomuudesta

Kela hyödyntää etuuksien toimeenpanossa Opetushallituksen opiskelijavalintarekisteriä sekä perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen valtakunnallista tietovarantoa eli Koski-tietovarantoa. Esityksen mukaan valtakunnallisista opinto- ja tutkintorekistereistä annettuun lakiin lisättäisiin uusi 9 c §, jossa säädettäisiin velvollisuudesta tallentaa oppivelvollisuutta ja maksuttomuutta koskevia tietoja Koski-tietovarantoon.

Kela tarvitsee tiedon koulutuksen maksuttomuudesta koulumatkatuen, opintotuen ja ammatillisen kuntoutuksen toimeenpanossa. Tieto koulutuksen maksuttomuudesta tulisi olla Kelan käytettävissä, kun se käsittelee opiskelijan etuushakemusta. Hyvin usein opiskelijat hakevat etuutta heti, kun he ovat saaneet tiedon opiskelupaikasta. Tämä on myös Kelan ratkaisutyön kannalta toivottavaa, jotta hakemusvirta Kelaan olisi tasainen eikä hakemusten käsittely ruuhkautuisi lukuvuoden alussa. Edellä olevasta johtuen Kelan käytössä pitäisi olla tieto koulutuksen maksuttomuudesta samasta ajankohdasta, kun opiskelija on saanut tiedon opiskelupaikasta. Jos opintotukea, koulumatkatukea tai ammatillista kuntoutusta myönnettäessä ei olisi tietoa koulutuksen maksuttomuudesta, voitaisiin opiskelijalle myöntää virheellisen suuruinen tuki, joka perittäisiin häneltä takaisin.

Uuden 9 c §:n perusteluissa on esitetty, että oppivelvollisuuteen ja maksuttomuuteen liittyvät tiedot tulisi tallentaa vain, jos kyseiset tiedot eivät olisi pääteltävissä Koski-tietovarantoon tallennetuista muista tiedoista. Kela ei ole oppivelvollisuuslain 3 luvun mukaisesti oppivelvollisuuden ohjaus- tai valvontavastuussa eikä lain 4 luvun mukaisesti määrittele koulutuksen maksuttomuutta. Tästä johtuen Kelan tehtävänä ei voi olla päätellä Opetushallituksen rekisteritiedoista, onko opiskelija maksuttoman koulutuksen piirissä vai ei. Tieto koulutuksen maksuttomuudesta tulisi Kelan sujuvan etuuskäsittelyn ja etuutta hakevan opiskelijan oikeusturvan kannalta olla yksiselitteisistä ja reaaliaikaisesti Kelan saatavilla joko Opetushallituksen opiskelijavalintarekisteristä tai Koski-tietovarannosta tai kummastakin.

Etuusjohtaja

Anne Neimala

Lakiyksikön päällikkö

Mia Helle

Lausunnon keskeinen sisältö

Opintotuki ja koulumatkatuki

Oppimateriaalilisiin oikeutettujen määrä tulisi olemaan erittäin pieni. Opintotukilakia tulisi muuttaa myöhemmin niin, että oppimateriaalilisiä koskeva 11 a § poistettaisiin.

Aikuislukiossa päätoimisesti opiskelevat ovat pääsääntöisesti jääneet etuuksien ulkopuolelle. Opintotukilakia ja koulumatkatukilakia tulisi muuttaa niin, että aikuislukio-opintoihin voitaisiin myöntää opinto- ja koulumatkatuki, jos opiskelija suorittaa lukio-opintoja päätoimisesti.

Kesken lukuvuoden etuuden myöntämisperusteisiin tulevat muutokset olisivat hankalia opiskelijalle ja erityisesti koulumatkatuen toimeenpanijoille kuten lipunmyyjille. Opintotukilaissa ja koulumatkatukilaissa tulisi säätää oppivelvollisuuslain 16 §:n 1 momentista poiketen, että maksuttomaan koulutukseen perustuvat myöntämisedellytykset olisivat mainittujen etuuksien osalta voimassa sen lukuvuoden loppuun, jonka aikana opiskelija täyttää 20 vuotta.

Koulumatkatuki monimutkaistuu entisestään, kun tuen myöntämisedellytykset eroavat monilta osin maksuttomaan koulutukseen oikeutettujen ja maksuttoman koulutuksen ulkopuolelle jäävien opiskelijoiden osalta. Koulumatkatukilakia tulisi muuttaa niin, että koulumatkatuen määrä perustuisi kaikkien koulumatkatuella tuettavien kulkutapojen osalta opetus- ja kulttuuriministeriön asetukseen sekä opiskelijan kulkeman koulumatkan pituuteen riippumatta siitä, onko opiskelijalla oikeus maksuttomaan koulutukseen.

Kelan kuntoutuspalvelut

Nykyinen oppilaitoksissa tapahtuva ohjaus Kelan ammatilliseen kuntoutukseen ei ole ollut riittävää. Oppivelvollisuuslain 12 §:n 4 momenttiin tulisi lisätä koulutuksen järjestäjille velvoite tarkistaa oppivelvollisen saaman ohjauksen ja tukitoimien riittävyys sekä tarvittaessa ohjata oppivelvollinen tukipalveluiden piiriin.

Koulutarvikemäärärahan maksamiselle ei olisi maksuttoman koulutuksen piirissä olevien opiskelijoiden osalta perustetta. Koulutarvikemäärärahasta tulisi säätää oppivelvollisuuslaissa selvyuden vuoksi samalla tavalla kuin esityksessä ehdotetaan säädettäväksi opintotuen oppimateriaalilisästä.

Oppivelvollisuuslain 19 §:n perusteluissa tulisi selkeästi todeta, ovatko Kelan kuntoutuslain perusteella korvattavat matkat ensisijaisia oppivelvollisuuslaissa säädettyihin matkakorvauksiin.

Tieto koulutuksen maksuttomuudesta

Kela tarvitsee tiedon koulutuksen maksuttomuudesta koulumatkatuen, opintotuen ja ammatillisen kuntoutuksen toimeenpanossa. Tieto koulutuksen maksuttomuudesta tulisi olla yksiselitteisistä ja reaaliaikaisesti Kelan saatavilla joko Opetushallituksen opiskelijavalintarekisteristä tai Koski-tietovarannosta tai kummastakin.